

РОЗДІЛ V

Філософія та соціологія релігії

УДК 165.12:2-184.2:124.5

Юрій Борейко

Буденна свідомість та практики в площині повсякденності релігії

Статтю присвячено дослідженню релігійних знань та цінностей як компонентів буденної релігійної свідомості, з'ясуванню значення релігійних практик у конструюванні повсякденності релігії. Здійснений аналіз доводить необхідність вивчення буденної свідомості та практики як джерел повсякденності релігії в їх нерозривному зв'язку.

Ключові слова: повсякденність релігії, буденна релігійна свідомість, буденне знання, цінності, релігійні практики.

Постановка наукової проблеми та її значення. Ще донедавна повсякденність розуміли як сферу рутинних, звичних дій та вчинків, зрозумілих і доступних, що виконуються майже автоматично. Проте стереотип щодо повсякденності як незначущої грані життя суспільства останнім часом істотно трансформується. Дослідження доводять, що повсякденність задає структурні детермінанти, визначає соціальні дії та систему відносин, контролює поведінкові установки відповідно до потреб соціуму. У результаті повсякденної діяльності в суспільстві укорінюються ціннісні та релігійні установки, системи соціальних практик і відносин, що координують дії суб'єктів. Окремою сферою постає повсякденність релігії, важливе значення в конструюванні якої мають релігійні знання й цінності як компоненти буденної релігійної свідомості. Буденна релігійна свідомість, звісно, не вичерпується лише знаннями й аксіологічними установками, проте на їх прикладі, разом з релігійними практиками, варто простежити взаємозв'язок цього рівня релігійної свідомості з повсякденністю релігії.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Звертаючись до філософсько-світоглядних проблем людини в повсякденному житті, О. Золотухіна-Аболіна аналізує вірогідність поєднання цінностей буденного емпіричного світу та релігійно-духовного ідеалу [6]. К. Елбакян з'ясовує вплив процесів секуляризації, сакралізації, ресакралізації, клерикалізації на існування повсякденності релігії [11]. Різноманітним формам релігійних практик на мікрорівні у контексті повсякденності релігії присвячене дослідження за редакцією А. Агаджаняна і К. Русселе [8].

Мета статті – дослідити особливості буденних релігійних знань, цінностей та практик у контексті повсякденності релігії. Основним **завданням** постає з'ясування нерозривного зв'язку свідомості та практики як джерел конструювання релігійної повсякденності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Форму та структуру релігійної повсякденності утворює практична діяльність віруючого індивіда, а зміст, що містить смисли, значення, цілі, інтереси, проекти тощо, формує свідомість індивіда через процеси пізнання та інтерпретації. Релігійна повсякденність передбачає різноманітні характеристики поведінки, що охоплюють релігійну сферу і виражаються в релігійній вірі, уявленнях, обрядах і ритуалах, стереотипах свідомості та поведінки, структурах і функціях, звичаях і традиціях, вдачі та способі життя тощо. За словами О. Золотухіної-Аболіної, один із провідних смислів повсякденності полягає в стандартизованому й нормованому зрізі емпіричного життя, у світі правил, циклів, стереотипів [6, с. 11–12]. Відтак релігійна повсякденність впливає не лише на світогляд індивіда, а й на його діяльність та результати цієї діяльності, формує специфічну модель поведінки.

Символічним універсумом, що поєднує свідомість із об'єктивним зовнішнім світом, є знання як обов'язковий компонент буденної свідомості. Як правило, це знання стосується не окремих об'єктів,

а ситуації загалом та способів її трактування. Зовнішній світ не здійснює значущого впливу на соціальне життя, адже важливішою виявляється реальність, що сприймають люди і, за Т. Лукманом та П. Бергером, є «світом, що створюється в їх думках і діях. Суб'єкту це знання видається чимось саме по собі зрозумілим, споконвічно даним, хоча насправді воно є складним результатом діяльності свідомості. Повсякденне знання є множиною інформації, спільною для певного кола людей «у звичній самоочевидній буденності повсякденного життя» [3, с. 38–44]. Середовищем створення повсякденного знання є неспеціалізована практично-буденна сфера, у якій індивід перебуває на рівні з іншими в звичайній самоочевидній рутинності повсякденного життя. Саме так еволюціонує духовний склад особистості, формуються переконання і упередження, довіра й недовіра, розвивається масштаб світу, горизонти його розуміння, на що індивід спирається при конструюванні світу.

Знання в галузі релігійного життя більш специфічне, ніж власне повсякденне, утворює порівняно ізольований смисловий підуніверсум, діапазон якого простягається від спеціального знання теологічних основ до буденного розуміння норм поведінки. Кожен віруючий приймає соціокультурні норми, смисли, цінності, які поділяють інші. В міру альтернативи – релігійного навернення – у церковне середовище привноситься смислова спадщина мирського життя, що зумовлює щілину між канонічним знанням церкви і народним релігійним знанням (наприклад, офіційною доктриною і народним православ'ям). Тому в релігійному знанні ядром є канонічний смисловий універсум, натомість на периферії розміщується безліч індивідуальних відхилень – «приватних богословських думок» [5, с. 94].

Буденних знань недостатньо, щоб обґрунтувати віровчення, однак їх цілком вистачає, для того щоб довести окремі його частини. Тому буденне знання є важливим допоміжним засобом для залучення до релігійної традиції. Кожна релігійна традиція є цілісним утворенням, по-особливому організованим релігійно-соціальним життям, що об'єднується і взаємодіє, насамперед, за допомогою специфічного розуміння природи божества, світу й людини. Це знання може виражатися в системі вірувань, вивчення якої створює умови для порівняльного аналізу буденної релігійної свідомості. Вірування тематизують певну релігійну традицію, постають засобом для розуміння значення традиції для її послідовників.

Буденне пізнання – це процес отримання нових знань у повсякденному житті. Особливістю буденного пізнання є те, що здатність до нього ніби надбудована в людині над інстинктом виживання. Буденному пізнанню не навчають, натомість здатність до нього характеризується як тямущість, кмітливість, спритність. Буденне знання зорієнтоване на світ повсякденного досвіду і практичну користь. Квінтесенцією буденного знання, як правило, вважається здоровий глузд, судження якого зазвичай сприймаються як істини, оскільки мають однакову цінність для всіх людей. Буденне знання, хоча й фіксує істину, проте робить це не систематично й бездоказово. Порівняно з науковим знанням, особливостями буденного знання є його неусвідомлене використання, відсутність попередньої системи доведення, усний характер.

Поряд зі знанням у релігійній свідомості доцільно виокремлювати переконання, сформовані теоретичним богословським знанням та особистим практичним релігійним досвідом. Переконання ґрунтуються, насамперед, на вірі, а знання – на певній системі раціональності, зокрема практичної, повсякденної, наукової тощо, тому мають певну можливість для верифікації. Якісна відмінність переконань від знань полягає в переважно суб'єктивному характері перших та інтерсуб'єктивному характері другого (колективні переконання переходять в розряд знання). Більше того, переконання характеризуються більшою очевидністю, що не вимагає перевірки. На відміну від знань, які не так істотно зобов'язують поводитися відповідно до них, переконання є більш важливим мотиватором практичної релігійної діяльності [5, с. 95]. Отже, релігійні переконання характеризуються більшим ступенем суб'єктивної значущості, більш інтенсивною мотиваційною силою, яка впливає на повсякденну релігійну практику.

У процесі повсякденного освоєння дійсності людина сприймає і приймає певні аксіологічні установки. Відносини «прийняття-неприйняття» людиною цінностей розвиваються, тісно взаємодіючи з іншими особистостями, відображають соціокультурні процеси, мотивують дії суб'єкта через прагнення володіти встановленими цінностями, визначають сенс його буття. Базовий рівень цінностей, який породжує смисл, а украй важливий, адже об'єднує в певну систему норми, що формують ідеї та цінності суспільства. Варто звернути увагу на ціннісний та інституційний взаємозв'язок буття, оскільки будь-які перетворення в соціумі спочатку формуються на ціннісно-смисловому рівні:

цінності змінюють смислове поле діяльності людини, а вже потім – інституційні механізми суспільного устрою. Це пояснює недостатність існування лише інституційних норм, адже суспільству потрібні духовні та ціннісні установки, що зберігають своє значення навіть при кардинальній трансформації інститутів, що різко змінює звичні підвалини й сенс повсякденного життя [9, с. 117]. Лише за умови досягнення єдиного рівня ціннісного та інституційного розвитку можлива збалансованість та єдність ціннісно-нормативної системи суспільства.

Цінності, породжені повсякденним життям, складають його найважливішу опору і мають низку сутнісних особливостей. Вони спонтанно виникають у людській свідомості, у межах емпірично досяжного простору виступають груповими цінностями найближчого кола – сім'ї, релігійної громади, мають протилежні орієнтири на колективізм та індивідуалізм у питанні про свободу, дотримуючись, здебільшого, уявлення про «свободу від», а не про «свободу для». Цінності глибоко емоційні, пронизані пристрастями, але пристрасті самі по собі не постають предметом особливої уваги, вони просто вплетені в процес переживання світу. Цінності тяжіють до самовідтворення і стабільності, до погашення ціннісних збурень, що історично виникають, до нівелювання будь-яких зовнішніх аксіологічних впливів. Природні людські потреби виражають себе в основоположних ціннісних орієнтирах, якими є цінність самого життя та здоров'я, матеріальний добробут і задоволення, відпочинок та розваги, досягнення цілей і самоствердження серед собі подібних, спілкування та любов, справедливість і визнання [4, с. 13]. Буденна свідомість повільно змінюється у процесі культурних трансформацій, зберігаючи своє ціннісне ядро незмінним.

Без сумніву, релігія є істотним чинником у визначенні значущих цінностей будь-якого суспільства. Вона інтегрована в повсякденний соціальний контекст, часто виявляючись певним каталізатором суспільних процесів. Відповідно до релігійних цінностей та норм оцінюються певні події чи явища, формуються соціальні ідеали [11]. Інститут церкви користується великою довірою суспільства не лише завдяки авторитету Церкви, що історично склався, а й через небажання людини змиритися із замкнутістю та обмеженістю буденності, з наявними межами людського буття. Особливу роль у становленні релігійних традицій відіграли звичаї, норми, табу, що регулювали суспільну поведінку на ранніх етапах розвитку суспільства і збереглися в суспільній свідомості соціуму більше на інтуїтивному, ніж на понятійному рівні. Звідси сприйняття релігії як стійкої традиційної норми, що не порушує «енергетичний баланс» та цілісність суспільства, гарантує збереження його самобутності [9, с. 118]. Релігійний досвід суспільства в такий спосіб значною мірою забезпечує стійкість і стабільність повсякденного буття.

Саме релігійні цінності, за Ю. Хабермасом, повинні зміцнювати соціальну солідарність у сучасному «постсекулярному» суспільстві з його новими аксіологічними викликами [10]. Проте в сучасних умовах, коли довільність і необов'язковість релігійних уявлень виявляється навіть у людей, які активно беруть участь у житті Церкви, усвідомлюють себе її членом, значна кількість віруючих обмежується лише ритуальним долученням до традиційної Церкви від випадку до випадку, приходячи в храм або до священика для здійснення обряду. Як зауважує О. Кирлежев, певна категорія людей відвідує храм з «естетичних міркувань», інша – для психологічної розрядки від метушливої буденності. Як правило, Церква приймає усіх, але її можливості формувати релігійну свідомість, задавати норми віроповчальних уявлень і повсякденної поведінки зведені до мінімуму. Задовільняючи винятково ритуальні потреби людей, Церква практично відмовляється від більш глибокого, духовного впливу на них [7]. Зрозуміло, що в такій ситуації зростає роль буденних релігійних уявлень та цінностей віруючої особистості.

З іншого боку, буденні ціннісні уявлення часто переплетені з релігійними ідеологічними переконаннями. Ідеологія завжди тенденційна в ціннісному сенсі, тому здатна зруйнувати та спотворити ціннісну структуру повсякденності. Проте без ідеологій повсякденність залишилася б зануреною винятково в побут, оскільки позбавлене надособистісних, загальнозначущих смислів повсякденне життя, стає буденністю, рутинною. Саме «ідеологія вносить у людське життя момент рефлексії, розсовує горизонти, демонструє людям їх буття, поміщене силою думки в контекст культурного простору та історичного часу. Ідеологія формулює вищі цілі та цінності, які проникають в буденну свідомість і осідають в ній. Тоді ці цілі та цінності перестають сприйматися як щось дане ззовні, прокламоване, нав'язане і стають чимось на зразок природних установок самої повсякденності, сплавляються з нею. Втім, остаточного злиття ніколи не відбувається, при невеликому зусиллі завжди

можна виділити ідеологеми, що відрізняються своєю негнучкістю, ригідністю» [4, с. 16]. Очевидно, що буденна свідомість та ідеологія є, насамперед, ціннісними утвореннями, пов'язаними між собою, проте різними способами зорієнтовують людину в реальному житті, часто вступаючи в протиріччя.

Повсякденне життя – це частина життєвого процесу чи простору суб'єкта, яка містить «рутинopodobні» поточні життєві явища, що повторюються і пов'язані з відтворенням умов його життєдіяльності. Відтак рутинізовані практики є характерною ознакою повсякденності, сутність якої прихована в діяльності. Соціальні практики віруючих є реїфікацією релігійної свідомості, тобто сприймаються людиною не як продукт її власної діяльності, а як чужа фактичність, яку вона не контролює [3, с. 148]. Вони мають два модуси – практики в просторі релігійної повсякденності та повсякденні практики в нерелігійній сфері. Релігійною практикою є конкретна діяльність, що поєднує слова і дії, тобто релігійну свідомість та поведінку. Поняття релігійних практик дає можливість розглянути практичний вимір релігійних знань і переконань. Сфокусованість дослідження на повсякденних релігійних практиках диктує потребу визначити це поняття.

У соціальних науках поняття практики є синонімом предметної діяльності людини. У цьому контексті практична діяльність постає способом існування та дійсністю. За статичним визначенням, релігійні практики – це сукупність інтерпретацій та дій, що здійснюють люди з огляду на їх вірування, релігійний досвід та взаємодію з релігійними інститутами. Відповідно до цього визначення, практики містять обряди – реальні дії, які можуть відрізнитися від зразків. Поняття «релігійні практики» може означати й такі дії, що не містять обрядів, навіть якщо ці дії пов'язані з релігійними смислами. Так, поняття «релігійні практики» не тотожне категорії «обряд». Водночас вони відрізняються від сукупності інших соціальних та культурних практик, у яких немає більш-менш усвідомленої релігійної заданості.

Динамічне визначення поняття «релігійні практики» розглядає їх як явище, протилежне жорсткій та встановленій системі релігійних текстів, норм та інститутів, як постійний «герменевтичний процес» їх переосмислення і прикладного коригування. Практики та їх наративи, смисловий зміст, функції в системі релігійного комплексу рухливі й постійно інтерпретуються суб'єктами практики. Практики вважаються не лише чимось похідним від нормативних текстів та інститутів. Кожен зміст нормативних текстів опосередкований практикою, тому нескінченно варіативний. Розрив між текстом і практиками, що неминуче виникає, є живою реальністю, дослідники якої використовують, зокрема, такі терміни, як «практики анонітного опору», «хитрощі звичайних практик», що пояснюють як людина, відкидаючи або інтерпретуючи встановлені норми, може замінити їх власними нормами [8, с. 12]. Відтак у буденній свідомості через релігійні практики відбувається неминуча редукція концептуальних конструктів релігії, яка продиктована прихованими суб'єктивними мотиваціями та інтенціями екзистенційного плану.

Основою і безпосереднім джерелом релігійної діяльності є емпіричний досвід переживання надприродного й сакрального. Незважаючи на дорефлексивний і неверифікований характер феномена релігійного досвіду, він значно впливає на повсякденне соціальне життя. «Релігійний досвід, за П. Бергером, радикально релятивізує, якщо не знецінює взагалі, звичайні турботи людського життя. Там, де розмовляють ангели, будь-які життєві справи стають незначними, бліднуть до стану нереальності» [2, с. 352].

Специфіка релігійного досвіду полягає в тому, що трансцендентна сутність не є об'єктом зовнішнього світу, з яким суб'єкт може безпосередньо взаємодіяти. Релігійний досвід – це завжди суб'єкт-суб'єктна взаємодія в межах свідомості людини, що набуває форми релігійної віри в існування надприродної істоти, що перебуває поза природним порядком існування, але водночас, відповідно до релігійної аксіоми, є інстанцією, що врешті-решт визначає цей порядок. Відтак релігійний досвід – це завжди досвід віри в надприродне, причому поняття віри стосується, насамперед, певних знань, очікувань, а не поведінки, що важливо для розуміння функціональних аспектів релігійного досвіду. Релігійна віра як ядро релігійного досвіду відрізняється в індивідів актуалізацією та інтенсивністю. Це означає, що в одних суб'єктів релігійний досвід є центральним ціннісним конструктом, в інших – периферійним, тому перші є релігійно соціалізованими, другі – лише інколи використовують релігійний досвід для ситуаційної інтеграції.

Якщо розглядати світ релігійного досвіду з феноменологічного погляду, тобто як такий, що містить кінцеві області сенсу, то крайніми полюсами світу релігії є релігійна повсякденність і екста-

тичні переживання, що виходять за межі звичного релігійного досвіду. Релігійній повсякденності властиве відсторонення від поцейбічного життя, раціоналізація та перегляд усього мирського, інтерсуб'єктивний характер. Світ релігійного екстазу – це суб'єктивний світ виходу за власні межі, що характеризується індивідуальним способом споглядання та переживання трансцендентної реальності, особливою просторово-часовою структурою, індивідуальністю, суб'єктивністю, залежністю більшою мірою від психологічних особливостей індивіда та меншою кореляцією з повсякденністю [5, с. 92–93].

Основою православ'я, для прикладу, є містичний досвід святих, аскетів, які пройшли довгий шлях духовної боротьби з демонічними силами та зі власними слабкостями й досягли єдності з Богом. Свій подвиг святі здійснюють в асоціальному просторі, проте мають залишатися відкритими до духовного, «трансцендентного» Богу. Максимальним християнським досвідом, у православному розумінні, є перебування у спілкуванні з Богом через особистісні дії Бога, спрямовані на конкретну людську особистість, яка здатна їх сприйняти й пережити. Стан святості можливий лише тоді, коли людина вже підготовлена до надзвичайного, екстраординарного досвіду містичної «зустрічі з Богом», що й складає зміст «духовного подвигу». Відповідно, досягнення необхідної готовності передбачає тривалу практику відмови від звичайного життя у суспільстві з усіма супутніми обов'язками й турботами [7].

Відтак православ'я зорієнтоване на граничний містичний досвід, який досягається у відокремленні від світу, в стані чернецтва. Містичний досвід значно меншою мірою корелює з повсякденністю, адже можливий лише за умови відходу з суєтного світу. Щодо цього О. Кирлежев за–дається питанням: якщо людина є «істотою містичною», як свідчить досвід аскетичної святості, а та–кож «соціальною», що демонструє повсякденний досвід більшості людей, то яке співвідношення містичного досвіду святих і повсякденного соціального досвіду людей? Відповідь учений вбачає у тому, що «містичний досвід» має стати джерелом смислів і енергій, які дають змогу залишатися християнином в поцейбіччі людського життя, адже «в іншому випадку цей “містичний досвід”... придатний лише для декількох святих пустельників і для купки “релігійних людей”, що намагаються дотримуватися його» [7].

Проте Церква пропонує й інший спосіб залучення до Божественної енергії – церковні таїнства, у яких Бог пропонує Себе всім, хто в них бере участь. Що правда, православний християнин може сприйняти й духовно пережити благодать таїнств лише тоді, коли він внутрішньо готовий до містичної зустрічі з Богом, відповідає цій зустрічі структурою свідомості й способом життя. Крім аскетичного способу зречень від звичайного повсякденного життя людина може підготувати себе до такої зустрічі через дотримання євангельських заповідей.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отже, повсякденність релігії містить сукупність взаємопов'язаних релігійних знань, цінностей та практик. Релігійні знання мають свою специфіку, охоплюючи редуковані основи богослов'я та способи їх буденного застосування. Незмінним ядром буденної релігійної свідомості постають аксіологічні установки віруючої особистості. Релігійні практики регламентують повсякденне життя віруючих у найрізноманітніших сферах. У процесі взаємодії суб'єкта з персоніфікованим суб'єктом духовного світу в контексті повсякденності формується релігійний досвід, що дає можливість визначити ціннісну основу релігійної поведінки та релігійної соціалізації особистості. Перспективу подальших досліджень автор вбачає у виявленні особливостей буденної релігійної свідомості як органічного елемента й носія повсякденності релігії.

Джерела і література

1. Агаджанян А. Как и зачем изучать современные религиозные практики? / А. Агаджанян, К. Русселе // Религиозные практики в современной России. Сборник статей. – М. : Новое издательство, 2006. – С. 11–32.
2. Бергер П. Религиозный опыт и традиция / П. Бергер // Религия и общество: Хрестоматия по социологии религии / Сост. В. И. Гараджа, Е. Д. Руткевич. – М., 1996. – С. 352.
3. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман / Пер. с англ. Е. Д. Руткевич. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
4. Давидович В. Е. Повседневность и идеология / В. Е. Давидович, Е. В. Золотухина-Аболина // Философские науки. – 2004. – № 3. – С. 5–17.
5. Дивисенко К. С. Религиозные знания, убеждения, практики в структуре жизненного мира / К. С. Дивисенко // Социологический журнал. – 2011. – № 4. – С. 84–100.

6. Золотухина-Аболина Е. В. Философия обыденной жизни. Экзистенциальные проблемы / Е. В. Золотухина-Аболина. – Ростов-на-Дону : Феникс, ЛРНЦ Феникс, 1994. – 139 с.
7. Кырлежев А. «Безрелигиозное христианство» в «совершеннолетнем мире»? [Электронный ресурс] / А. Кырлежев. – Режим доступа : http://reshma.nov.ru/texts/kirzhelev_bezrelig_sovershen.htm.
8. Приход и община в современном православии: корневая система российской религиозности / Под ред. А. Агаджаняна, К. Русселе. – М. : Весь мир, 2011. – 368 с.
9. Фролова С. М. Институциональные основы повседневности / С. М. Фролова // Вестник Поволжской академии гос. службы. – Саратов, 2012. – № 4 (33) – С. 113–120.
10. Хабермас Ю. Вера и знание [Электронный ресурс] / Ю. Хабермас – Режим доступа: www.antropolog.ru/doc/library/habermas/Habermas4.
11. Элбакян Е. Повседневность в мире религии, религия в мире повседневности [Электронный ресурс] / Е. Элбакян. – Режим доступа : <http://www.religiopolis.org/religiovedenie/5985-povsednevnost-religii-ili-religija-povsednevnost...> (13.03.2013).

Юрий Борейко. Обыденные религиозные знания, ценности и практики в плоскости повседневности религии. Статья посвящена исследованию религиозных знаний и ценностей как компонентов обыденного религиозного сознания, выяснению значения религиозных практик в конструировании повседневности религии. Проведенный анализ показывает необходимость изучения обыденного сознания и практики как источников повседневности религии в их неразрывной связи.

Религиозная повседневность влияет не только на мировоззрение индивида, но и на его деятельность и результаты этой деятельности, формирует специфическую модель поведения. Символическим универсумом, сочетающим сознание с объективным внешним миром, есть знание, которое в религиозной сфере имеет свою специфику, образует относительно изолированный смысловой подуниверсум, диапазон которого простирается от специального знания теологических основ до обыденного понимания норм поведения. Обыденное знание выражается в системе верований, которая является религиозным знанием о божественной реальности, мире, себе и считается сама по себе понятной. По сравнению с научным знанием особенностями обыденного знания являются его неосознанное использование, отсутствие предварительной системы доказательств, устный характер.

Ценности, порожденные повседневной жизнью, составляют ее основу и имеют ряд существенных особенностей. В процессе повседневного освоения действительности человек воспринимает и принимает определенные аксиологические установки. Существенным фактором в определении значимых ценностей любого общества является религия. Обыденное сознание, медленно изменяясь в процессе социокультурных трансформаций, сохраняет неизменным свое ценностное ядро.

Понятие религиозных практик дает возможность рассмотреть практическое измерение религиозных знаний и ценностей. В обыденном сознании через религиозные практики происходит редукция концептуальных конструктов религии, продиктована скрытыми субъективными мотивациями и интенциями экзистенциального плана. Религиозные практики регламентируют повседневную жизнь верующих в самых разнообразных сферах. В процессе взаимодействия субъекта с персонифицированным субъектом духовного мира в контексте повседневности формируется религиозный опыт, что дает возможность определить ценностную основу религиозного поведения и религиозной социализации личности.

Ключевые слова: повседневность религии, обыденное религиозное сознание, обыденное знание, ценности, религиозные практики.

Yurii Boreyko. Everyday Consciousness and Practices in the Sphere of Religion Commonness. The article is dedicated to discovering knowledge and values as components of everyday religious consciousness. It was ascertained the meaning of religious practices in constructing of everyday religion. Performed analyses proves the necessity of studying of consciousness and practice as sources of religion commonness in their inseparable connection.

Religious commonness influences not only world outlook of an individual, but also his activity and results of this activity, forms specific model of behavior. Symbolic universe that connects consciousness with objective external world is knowledge that in religious sphere has its own specific character, creates quite isolated significative sub-universe and its range stretches from special knowledge of theological basics till everyday understanding of standards of behavior. Everyday knowledge is expressed in the system of beliefs that appears as religious knowledge on divine reality, world, itself and is considered to be understandable as such. In comparison with scientific knowledge, peculiarities of everyday knowledge are its unconscious usage, absence of prior system of showing and verbal character.

Values raised by everyday life are its grounding and have a range of essential peculiarities. In the process of everyday settling of reality human perceives and accepts specific axiological set. Essential index in defining of meaningful values of any society is religion. Everyday consciousness by slowly changing in the process of sociocultural transformations still saves invariable its valuable core.

The notion of religious practices gives opportunity to examine practical dimension of religious knowledge and values. In everyday consciousness through religious practices there takes place a reduction of conceptual constructs of religion that is predicted by hidden subjective motivations and intentions of existential plan. Religious practices

regulate everyday life of the believers in different spheres. In the process of interaction of a subject with a personified subject of spiritual world in the context of commonness religious experience is formed and it lets us define valuable grounding of religious behavior and religious socialization of a personality.

Key words: religion commonness, everyday religious consciousness, knowledge, values, religious practice.

Стаття надійшла до редколегії
02.04.2014 р.

УДК 271.2

Ореста Возняк

Церква як євхаристійне спілкування

У статті розкрито сутність православної Церкви як спілкування в Христі, тобто – як власне євхаристійне спілкування. При цьому підкреслено суголосність еклезиологічної проблематики діалогічній традиції у філософії. Саме спілкування фіксує онтологічну та конститутивну засаду співбуття, внутрішню вкоріненість особистості в іншому, потребу в іншому Я як Ти.

Ключові слова: комунікація, спілкування, діалогічна філософія, Церква, євхаристія, єдність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Варто відзначити *проблемність* онтологічної (такої, що відповідала б її глибинній суті й укоріненості в бутті) присутності Церкви в житті віруючих. Досить часто можна почути твердження, що Церква сьогодні не завжди відповідає своєму земному покликанию, а тому не дає справжніх відповідей на проблеми сучасного світу. Але справа тут не в деякій похибці самого церковного життя, але, як міркує митрополит Антоній (Сурозький), це ми живемо не на рівні того, що проповідуємо [2, с. 61]. Отець Олександр Мень відзначає: «Напевне, єдине, що певною мірою є, – це присутність. Тобто в основному євхаристія не втрачена, хоча між віруючим і таїнством поставлено дуже багато перепон, а також багато з них склалось історично» [14 с. 66]. Нас більше цікавитиме не фактичний стан церкви в житті суспільства, а її максима – ідеальне вираження глибинного змісту християнської істини (як зауважує Йоанн Зізіулас) – говорити про істинну «природу» Церкви, а не просто про її історичний розвиток [8, с. 45].

Отже, передусім, ми повинні прояснити, якою саме має бути справжня Церква. Для усвідомлення специфічності феномену «Церква», на нашу думку, слід застосовувати поняття *спілкування*, яке широко використовують сучасні православні богослови й мислителі (митрополит Йоанн (Зізіулас), митрополит Калліст (Уер), Х. Яннарас, О. Клеман, патріарх Варфоломій, отець Олександр Мень) у співвіднесеності з його тлумаченням у діалогічній філософії. Для богословів характерна думка про те, що Церква не просто інституція, а є певним «модусом існування», способом буття [8, с. 74], яка виводить на розуміння того, що таїнство Церкви, навіть у її інституціональному вимірі, глибоко пов'язане з буттям людини, світу й Самого Бога. Завдяки цьому зв'язку, що такий характерний для патристичної думки, еклезиологія набуває важливого значення не лише стосовно всіх аспектів богослов'я, але й щодо екзистенціальних потреб людини в кожному епоху.

Мета статті – розкрити суть Церкви як євхаристійного спілкування в контексті ідей як православного богослов'я ХХ ст., так і діалогічної філософії.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Значне місце в сучасному українському релігієзнавстві посідає осмислення ролі релігії і для особистісної самореалізації (В. А. Бодак, В. Докаш, Н. Дудар), і для ідентифікації українського народу (О. Саган, В. Шевченко), і для становлення оновленого соціального клімату (В. Єленський, С. Кияк). Знаходить своє місце також осмислення стану православної Церкви (О. Саган). Але повсякденне стихійне вживання слова «церква» має багато смислів і є таким, що вводить в оманливу зрозумілість та, як наслідок, – зовнішньо-формальне сприйняття церковного життя, у той час як місія християнства полягає в переорієнтації всієї повноти людського життя. У своїх міркуваннях спиратимемося на праці відомих богословів (Й. Зізіуласа, Калліста (Уера),